

КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОГО ВПЛИВУ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ СИСТЕМНИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті представлено результати емпіричного вивчення стану сформованості й розвитку комунікативного арсеналу дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення первинного генезу. З'ясовано, що специфічний розвиток комунікативних рис особистості у дошкільників із системними порушеннями мовлення зумовлює комунікативні труднощі базового та операційного рівнів, недостатню комунікативну ініціативність і структурну дефіцитарність комунікативної діяльності. З метою гармонізації структури комунікативної діяльності дітей зазначеної категорії було розроблено психологічну систему її розвитку, важливою складовою якої визначено розвиток комунікативного потенціалу досліджуваної категорії дітей. Комунікативний потенціал розглядається в роботі як індивідуально-своєрідна система комунікативних задатків дитини, яка може бути актуалізована завдяки активності суб'єкта спілкування.

Ключові слова: комунікативний потенціал, комунікативний арсенал особистості, системні порушення мовлення, діти старшого дошкільного віку.

© Мартиненко І.В., 2017

Вступ. Актуальним питанням дошкільної психології є всебічна підготовка дитини до нової навчальної діяльності й забезпечення її ефективної соціалізації у шкільному середовищі. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує питання розвитку їхньої комунікативної діяльності, яка забезпечить успішну взаємодію з оточуючими, та особистісних рис, які складають підґрунтя ціннісно-мотиваційних та регулятивних механізмів у різних видах діяльності дитини. Теоретичний аналіз спеціальної та загальної психологічної літератури дає змогу констатувати, що проблема взаємозв'язку особистості та комунікативної діяльності багато років поспіль є однією з центральних у психології спілкування.

Метою статті є розкриття психологічних особливостей становлення комунікативного арсеналу та корекційно-розвивальної роботи з гармонізації комунікативного потенціалу особистості дитини старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення первинного генезу.

Аналіз сучасних досліджень. Проблема взаємовпливу особистості та комунікативної діяльності представлена у наукових джерелах двома підходами. Представники першого (Бодальов О.О., 1995; Куніцина В.М., 1991; Лабунська В.О., 1999; Максимова Р.О., 1981) розглядають особистість в аспекті впливу окремих її рис на ефективність діяльності спілкування і, навпаки, з позицій деструктивних особистісних

впливів на процес спілкування з оточуючими. Водночас деякі науковці (Божович Л.І., 1968; Виготський Л.С., 1934, 1999; Лісіна М.І., 1985; Мясіщев В.М., 1960) доводять, що розвиток особистості, особливо в дитячому віці, здійснюється в процесі комунікативної діяльності. Саме спілкування з навколишніми стимулює появу психічних особистісних новоутворень, сприяє розвитку особистості в цілому.

З'ясовуючи причини найпотужнішого впливу спілкування на формування особистості, О.О. Бодальов виділяє такі фактори:

1) в процесі спілкування люди отримують можливість передавати знання про навколишню дійсність, а також вміння та навички, необхідні для успішного виконання діяльності;

2) комунікативна діяльність розширює світогляд індивіда та сприяє розвитку новоутворень, які необхідні для успішного виконання діяльності;

3) спілкування є обов'язковою умовою розвитку атенційних, перцептивних, мнемічних та мисленневих характеристик;

4) комунікативна діяльність значуща для розвитку емоційної сфери, для формування почуттів; процес спілкування впливає на формування в особистості стійких форм емоційних реакцій на вплив певних сторін дійсності, становлення самопрезентації;

5) ситуації спілкування, в яких переважно перебуває індивід, визначають його вольовий

розвиток: буде він цілеспрямованим, рішучим, наполегливим чи навпаки;

б) у комунікативній діяльності розвивається здатність співчувати іншим, яка є власне соціальною, оскільки заснована на інтересі до людини і готовності допомогти їй (Бодальов О.О., 1995, с. 24).

Аналізуючи взаємовплив особистості та комунікативної діяльності, вчені відзначають значущість певних особистісних рис індивіда для ефективності та результативності діяльності спілкування з навколишніми. Р.С. Немов та Г.Г. Самохвалова називають ці якості комунікативними рисами особистості (Немов Р.С., 1995, с. 328; Самохвалова Г.Г., 2011, с. 33). М.В. Гамезо під комунікативними розуміє такі риси, які дають змогу орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування, засновані на соціальному досвіді індивіда у сфері міжособистісної взаємодії (Гамезо М.В., 2001, с. 76).

Акцентуючи увагу на значущості комунікативних рис особистості у процесі взаємопізнання, взаєморозуміння та спілкування індивідів, О.О. Бодальов ввів поняття «комунікативне ядро особистості», яке охоплює всі риси, що забезпечують відображення навколишніх, ставлення до них та поведінку у комунікативній діяльності (Бодальов О.О., 1995, с. 32).

В.М. Погольша виділяє *комунікативно-особистісний потенціал*, який є комплексом комунікативно-особистісних якостей, що забезпечують вплив у процесі міжособистісного спілкування. Вчений відносить до комунікативно-особистісного потенціалу такі якості, як: легкість спілкування, адаптивність, впевненість, активну позицію у взаємодії, мотив досягнення, афіліацію, розуміння співбесідника та соціальний інтелект в цілому (Погольша В.М., 1998, с. 4).

Р.О. Максимова, Г.Г. Самохвалова пропонують поняття «комунікативний потенціал особистості», наділяючи його дещо різними значеннями. За Р.О. Максимовою, це наявність у індивіда певних комунікативних якостей, які характеризують його можливість у здійсненні комунікативної діяльності (Максимова Р.О., 1981, с. 97).

Водночас Г.Г. Самохвалова розрізняє зону актуального комунікативного розвитку (комунікативний арсенал) і зону потенційного комунікативного розвитку (комунікативний потенціал) (Самохвалова Г.Г., 2011, с. 57). Зазначені поняття автор застосовує щодо дитячого віку. Під *комунікативним арсеналом* дослідниця розуміє індивідуально-своєрідний комплекс комунікативних якостей індивіда (внутрішньоособистісних і соціально-психологічних), які характеризують його актуальні можливості в здійсненні комунікативної складової різних видів діяльності (ігрової, трудової, продуктивної, навчальної). *Комунікативний потенціал* розглядається як індивідуально-своє-

рідна система комунікативних задатків дитини, яка може бути актуалізована завдяки активності суб'єкта спілкування. Саме перетворювальна комунікативна активність сприяє подоланню існуючих труднощів спілкування та розкриває нові комунікативні можливості дитини. Дорослий в цьому процесі повинен виступати фасилітатором, помічником, який створює сприятливі психологічні умови для актуалізації потенційних комунікативних якостей, а не ініціатором, «сценаристом» і «режисером» комунікативного розвитку дитини (Самохвалова Г.Г., 2011, с. 53).

Ми поділяємо погляди дослідниці, оскільки вони цілком відповідають теорії Л.С. Виготського про «зону актуального і найближчого розвитку». Під зоною актуального розвитку видатний вчений розумів здатність дитини самостійно вирішувати завдання і долати певні труднощі завдяки наявним знанням і умінням. Під зоною найближчого розвитку розумілася здатність дитини вирішувати завдання вищого ступеня складності, але за участю дорослого (Виготський Л.С., 2004, с. 216).

Отже, теоретичний аналіз психологічної літератури дає змогу виділити у наукових дослідженнях особистості та спілкування поняття «комунікативний потенціал особистості», який означає наявність у індивіда певних особистісних комунікативних якостей, які характеризують його можливість у здійсненні комунікативної діяльності, створюють актуальну і потенційну зони їх застосування.

Результати емпіричного дослідження.

З огляду на зазначене один з етапів констатувального дослідження був спрямований на вивчення стану сформованості тих особистісних рис, які складають комунікативний арсенал особистості дитини старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення.

Першою методикою, яка дала змогу уточнити стан *комунікативних рис особистості* старших дошкільників із СПМ, стала анкета комунікативних рис Р.С. Немова (Немов Р.С., 1995, с. 328). Кількісний аналіз експериментальних даних, отриманих у результаті анкетування, дав змогу встановити незначні відмінності за середнім статистичним всіх комунікативних якостей — 6,19 у дітей із СПМ та 6,3 у однолітків з НМР. Тобто середні показники стану сформованості комунікативних рис особистості дітей обох груп не виявили суттєвої різниці.

Відповідно до кількісних результатів було з'ясовано, що найкраще діти із СПМ вміють дружити і без конфліктів гратись з іншими дітьми ($m = 8,27$), характеризуються низьким рівнем агресивності ($m = 4,33$), але водночас демонструють недостатні організаторські здібності ($m = 4,08$) та невпевненість у собі ($m = 4,88$). У дітей із НМР виявлено подібну тенденцію у взаєминах з дітьми ($m = 9,16$) та стані організатор-

ських здібностей ($m = 4,6$), однак дещо інші провідні комунікативні якості: ввічливість ($m = 7,55$), впевненість у собі ($m = 7,37$), емпатію ($m = 7,3$), альтруїзм ($m = 7,25$); найменш вираженою у них є агресивність ($m = 4,15$).

За допомогою t -критерію Стьюдента була встановлена статистично значима різниця у показниках таких якостей дітей із НМР та СПМ: комунікабельність, ввічливість, наполегливість, працелюбство. Аналіз і узагальнення експериментальних даних, отриманих у результаті застосування анкетування, дав змогу констатувати недостатність емпатії, організаторських здібностей, впевненості у собі, самостійності і наполегливості у дітей із СПМ. Означені риси є важливими для успішного спілкування, а їх недостатня сформованість може бути причиною операційних комунікативних труднощів і порушень діяльності спілкування. Водночас сформованість у переважної більшості старших дошкільників із СПМ спрямованості на взаємодію засвідчує їхнє прагнення до спілкування, наявність мотивації афіліації, адекватні ціннісно-мотиваційні установки, які забезпечують активність у спільній діяльності, спілкуванні з навколишніми.

Методика «Особистісний профіль дитини» дала можливість розширити уявлення про стан особистісних рис у дітей старшого дошкільного віку із СПМ, які складають їх комунікативний арсенал особистості. З її допомогою було діагностовано такі полярні особистісні риси: агресивність — миролюбство, тривожність — спокійність, конформізм — лідерство, відстороненість — залучення, стереотипність — креативність, індивідуалізм — співробітництво, ригідність — гнучкість.

Узагальнені результати дали змогу визначити середньостатистичний портрет старшого дошкільника із системними порушеннями мовлення. З'ясовано, що для більшості із цих дітей характерні такі риси, як: миролюбство, спокійність, конформізм, залученість до колективної діяльності, ситуативні прояви креативності, прагнення до співробітництва, недостатня гнучкість у взаємодії з навколишніми. Частотний аналіз показників дав змогу констатувати, що серед дітей із СПМ найбільше таких, які відчувають беззахисність стосовно інших, майже однакова кількість дітей, які спокійні та проявляють емоційну байдужість, що відповідно може бути причиною труднощів у спілкуванні.

Порівняння середніх арифметичних двох груп за допомогою t -критерію Стьюдента виявило, що загалом для дітей із СПМ є характерним нижчий рівень лідерства, залученості, креативності та співробітництва. На відміну від дітей із НМР, дітям з мовленнєвими порушеннями властиві конформізм, менша залученість до колективної діяльності, стереотипність та менше прагнення

до співробітництва з навколишніми. Таким чином, можна констатувати, що діти з НМР більше виражають прагнення до сумісної діяльності, міжособистісної взаємодії, у їхній поведінці переважають нестандартні моделі поведінки, індивідуально забарвлені судження, здатність вирішувати завдання нестандартно. Для дітей із СПМ характерні труднощі у зміні звичних способів взаємодії з однолітками, засвоєнні нових ідей і правил, в ініціюванні спілкування та інших видів діяльності, самостійності у них тощо.

Оскільки виділені в профілі провідні особистісні якості дітей із СПМ є важливими у спілкуванні з однолітками та дорослими, можна припустити, що їх недостатня сформованість зумовлює у дітей із СПМ базові комунікативні труднощі. Водночас загальне прагнення до колективної діяльності та співробітництва свідчить про мотивацію афіліації цих дітей — бажання бути серед людей, а недостатня ініціативність перешкоджає її реалізації.

Також було використано проективну методику, яка дозволила, оминаючи бар'єри у взаємодії та самовираженні дітей із СПМ, поглянути на їхню особистісну сферу їхніми ж очима. Особистісні риси, які було досліджено за допомогою методики «Будинок — дерево — людина» (БДЛ), ми вивчали, узагальнивши кількісні показники за кожним симптомокомплексом.

Аналіз середніх арифметичних вираження симптомокомплексів дав змогу констатувати, що найхарактернішими для дітей із СПМ є риси, пов'язані з тривожністю (сер. знач. — 3,73), захищеністю (3,02) та переживанням труднощів у спілкуванні (3,09). Усі з означених якостей перешкоджають вільному та довірливому спілкуванню з навколишніми, зумовлюють комунікативні труднощі входження в контакт і його розвитку. Найменш вираженими є депресивність (сер. знач. — 0,23), почуття власної неповноцінності (0,59) та недовіра до себе (1,24).

Аналіз симптомокомплексів, виявлених у дітей старшого дошкільного віку з НМР, показав такі їх провідні види: ворожість (сер. знач. — 1,27), тривожність (1,24), труднощі у спілкуванні (1,12), фрустрація (конфліктність, почуття незадоволення — 1,03). Найменш вираженою є депресивність (сер. знач. — 0,4).

Порівняльний аналіз отриманих експериментальних даних засвідчує кількісні і якісні відмінності виявлених симптомокомплексів у дітей із СПМ та НМР. Середні їхні значення у дошкільників із СПМ > 3 , а в дітей із НМР > 1 . Це означає, що у першій з означених груп дітей більш вираженими є всі симптомокомплекси, окрім депресивності та почуття неповноцінності.

Якісні особливості особистісних симптомокомплексів засвідчують схожі тенденції у дітей обох груп щодо стану тривожності та пережи-

вання труднощів у спілкуванні, хоча ступінь вираженості обох вищий у дошкільників із СПМ. Водночас почуття незахищеності є домінантним тільки для досліджуваних із СПМ, а ворожості — для дошкільників із НМР. Вираженість почуття незахищеності може бути пов'язана з тривожністю цих дітей, а високі показники ворожості дошкільників з НМР, на нашу думку, пояснюються переживанням фрустрації, незадоволеності, конфліктності.

Таким чином, отримані дані засвідчили більшу вираженість усіх особистісних симптомокомплексів, окрім депресивності та неповноцінності, у старших дошкільників із СПМ. Зазначене свідчить про їх недостатнє емоційно-особистісне благополуччя. Домінування почуттів тривожності, незахищеності та труднощів у спілкуванні може призводити до комунікативних труднощів базового рівня, пов'язаних з входженням у комунікативний контакт.

На підставі узагальнення отриманих емпіричних даних було встановлено, що комунікативний арсенал дітей із системними порушеннями мовлення старшого дошкільного віку характеризується домінуванням таких рис, як: спрямованість на взаємодію з людьми, прагнення до колективної діяльності, конформність, комунікативна стереотипність та ригідність, образливість (Мартиненко І.В., 2016, с. 45). Водночас з'ясовано, що недостатньо розвинутими є такі комунікативні якості особистості: емпатія, впевненість у собі, організаторські здібності, самостійність і наполегливість. Третини з них властива недостатня комунікативна спрямованість, що викликана недостатньою мотивацією до спілкування. Такий стан сформованості комунікативних рис, на нашу думку, зумовлює комунікативні труднощі базового й операційного рівнів, негативно позначається на реалізації усієї структури комунікативної діяльності.

Враховуючи означене, було розроблено *психологічні засади формуального експерименту*, вагомою складовою якого окреслено розвиток комунікативних рис особистості дитини старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення і відповідно її комунікативного потенціалу.

Система психокорекційного впливу — розвитку комунікативної діяльності дітей із СПМ старшого дошкільного віку передбачала реалізацію роботи з дітьми, організацію середовища — роботу з психологом, вихователями та іншими педагогами, просвітницько-корекційну роботу з батьками (Ковилова К.К., 2011, с. 92; Norbury С.Ф., 2011, Ch. 16).

Завдання зазначеної системи стосовно комунікативного потенціалу особистості дитини полягали в активізації інтересу до іншої людини (гуманістичної спрямованості, спостережливості,

емпатії), подоланні надмірного егоцентризму, стереотипності, імпульсивності та конфліктності у взаємодії з навколишніми, заохоченні до організації та участі в комунікативній взаємодії з однолітками, розвитку гнучкості, активності та ініціативності тощо.

Робота з формування і розвитку діяльності спілкування у дошкільників із СПМ передбачала активізацію їхнього мовленнєвого спілкування, включення в різні комунікативні ситуації (на заняттях, у вільний час, в режимних моментах), відпрацювання технологій взаємодії (інтерації) в різноманітних ситуаціях, підвищення ініціативності та самостійності у спілкуванні з дорослими та однолітками, розвиток готовності до комунікації, формування комунікативної культури, розвиток невербальних комунікативних засобів (кодування і декодування), розширення поля комунікативних мотивів та комунікативних рис особистості.

Особливе місце в означеному напрямку було відведене роботі з розвитку комунікативних рис особистості. З-поміж усієї сукупності таких рис засобами кореляційного та регресійного аналізу було виділено найбільш значущі для розвитку комунікативної ініціативності та гармонізації структури комунікативної діяльності в цілому, а саме: гуманістичну спрямованість, лідерські якості, організаторські здібності, креативність, прагнення до співробітництва.

Цілеспрямована *робота з батьками* дошкільнят із СПМ передбачала опосередкований вплив на комунікативну діяльність дітей і здійснювалась шляхом вивчення сімейного досвіду щодо розвитку комунікативної компетентності дітей та подальшого залучення батьків до активної участі в розвивальних заняттях і відкритих заходах дошкільного закладу, просвіти батьків щодо організації комунікативної діяльності дошкільників, стимулювання й активізації комунікативного арсеналу особистості.

Враховуючи провідні положення дитячої психології (І.Д. Бех, Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, Г.С. Костюк, О.О. Леонтьєв, М.І. Лісіна) про визначальну роль педагогічного спілкування у становленні і розвитку дитячого спілкування, з метою оптимізації роботи педагогів спеціального дошкільного закладу з розвитку комунікативної діяльності старших дошкільників із СПМ, у тому числі активізації комунікативного арсеналу, одним з напрямів реалізації розробленої системи є *психолого-педагогічна просвіта вихователів і логопедів*, зокрема, з питань: оптимальних шляхів організації спілкування між дітьми із системними порушеннями мовлення; організації взаємодії педагога і дитини з акцентуванням уваги на невербальних проявах і формах взаємодії; активізації експресивних засобів спілкування педагогів, їх емпатії; заохочення до

організації взаємодії з однолітками; стимулювання лідерських якостей і креативності, гнучкості вихованців з мовленнєвими порушеннями. З цією метою використовувалися такі форми роботи: лекції, бесіди, групові консультації, анкетування, добір та рекомендації психолого-педагогічної літератури. Водночас *робота з педагогами* передбачала активізацію їхніх особистісних комунікативних рис, емоційно-експресивних засобів спілкування, актуалізацію емпатії шляхом залучення їх до участі в тренінгах професійно-педагогічної компетентності, міжособистісного спілкування.

Процес розвитку комунікативного потенціалу особистості дитини із СПМ передбачає спільну, взаємопов'язану роботу всіх педагогів, корекційно-розвивальний вплив на її комунікативний розвиток не тільки психологом, а й вихователем. Якщо психолог сприяє розвитку активізації комунікативних рис особистості дитини, то вихователь їх закріплює, мотивує малюка до спілкування, розширює його комунікативні мотиви, спеціально створює ігрові ситуації, що спонукають до лідерства, гнучкості, вираження організаційних здібностей і максимально використовує їх в режимних моментах.

Основні методи і форми роботи із старшими дошкільниками із СПМ, які рекомендовані вихователям: ігри (драматизації, змагання, інсценування, сюжетно-рольові, рухливі, творчі тощо); бесіди; психогімнастика; моделювання та обговорення ситуацій тощо.

Робота психолога з реалізації системи розвитку комунікативної діяльності дітей із СПМ, яка містить блоки з розвитку комунікативного арсеналу й потенціалу, передбачає проведення комунікативного групового тренінгу впродовж 8 місяців з періодичністю один раз на тиждень.

Висновки. За результатами теоретичного аналізу психологічних наукових джерел було встановлено, що важливим чинником розвитку комунікативної діяльності дитини дошкільного віку є комплекс комунікативно спрямованих рис особистості, сукупність яких означає сформованість комунікативного арсеналу (зона актуального) та потенціалу (зона найближчого) розвитку. Емпіричним шляхом встановлено, що дітям старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення властива недостатність особистісних рис, які утворюють означений арсенал, що негативно позначається на стані їх комунікативної діяльності в цілому і комунікативної ініціативності зокрема. З метою формування зони найближчого розвитку — комунікативного потенціалу особистості й опосередкованого корекційно-розвивального впливу на комунікативну діяльність дітей досліджуваної групи було розроблено психологічну систему її формування, однією із складових якої є розвиток й активізація комунікативних рис — гуманістичної спрямованості, лідерських якостей, організаторських здібностей, креативності, прагнення до співробітництва.

Результати апробації означеної системи буде висвітлено у наступних публікаціях.

ДЖЕРЕЛА

1. Бодалев А.А. Личность и общение: Избранные труды / А.А. Бодалев. — М. : Международная педагогическая академия, 1995. — 328 с.
2. Выготский Л.С. Психология развития ребенка / Л.С. Выготский. — М. : Смысл [и др.], 2004. — 512 с.
3. Гамезо М.В. Словарь-справочник по возрастной и педагогической психологии / М.С. Гамезо. — М. : Педагогическое сообщество, 2001. — 128 с.
4. Ковылова Е.К. Психокоррекционная технология коммуникативного развития детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.10 / Е.К. Ковылова. — Н. Новгород, 2011. — 264 с.
5. Максимова Р.А. Коммуникативный потенциал человека и его влияние на разные стороны жизнедеятельности : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Р.А. Максимова. — Л., 1981. — С. 132.
6. Мартиненко І.В. Типологія комунікативної діяльності дітей із системними порушеннями мовлення первинного генезу / І.В. Мартиненко // Особлива дитина : навчання і виховання. Науково-методичний журнал. — № 3. — 2016. — С. 44.
7. Немов Р.С. Экспериментальная и педагогическая психология и психодиагностика / Р.С. Немов. — М. : Просвещение, ВЛАДОС, 1995. — 460 с.
8. Погольша В.М. Социально-психологический потенциал личного влияния : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / В.М. Погольша. — СПб., 1998. — 21 с.
9. Самохвалова А.Г. Коммуникативные трудности ребенка : проблемы, диагностика, коррекция : учеб.-метод. пособ. / А.Г. Самохвалова. — СПб., Речь, 2011. — 432 с.
10. Norbury C.F. Developmental Language Disorders : Overview. Chapter 16 / C.F. Norbury // The SAGE Handbook of Developmental Disorders [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.4135/9781446201107.n17>

Мартыненко И.В.

КОММУНИКАТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ЛИЧНОСТИ КАК ОБЪЕКТ ПСИХОКОРРЕКЦИОННОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ В СИСТЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ С СИСТЕМНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ

В статье представлены результаты эмпирического изучения состояния сформированности и развития коммуникативного арсенала детей старшего дошкольного возраста с системными нарушениями речи первичного генеза. Установлено, что специфическое развитие коммуникативных качеств личности у дошкольников с системными нарушениями речи приводит к коммуникативным трудностям базового и операционного уровней, недостаточной коммуникативной инициативности и структурной дефицитности коммуникативной деятельности. С целью гармонизации структуры коммуникативной деятельности детей была разработана психологическая система ее развития, важной составляющей которой является развитие коммуникативного потенциала исследуемой категории детей. Коммуникативный потенциал рассматривается в работе как индивидуальная система коммуникативных задатков ребенка, которая может быть актуализирована благодаря активности субъекта общения.

Ключевые слова: коммуникативный потенциал, коммуникативный арсенал личности, системные нарушения речи, дети старшего дошкольного возраста.

I. Martynenko

COMMUNICATION POTENTIAL OF THE INDIVIDUAL AS AN OBJECT FOR SPECIAL EDUCATIONAL INTERVENTION WITHIN THE SYSTEM PROMOTING COMMUNICATION ACTIVITY DEVELOPMENT FOR CHILDREN WITH SYSTEM SPEECH DISORDERS

The article presents the findings of the empirical study on the developmental level of communication toolkit of senior preschool children with system speech disorders of primary origin. Communication toolkit is an individual peculiar complex of an individual's communication traits (interpersonal, social and psychological), which describe his or her current abilities in exercising communication components of different activities. The given structure has a significant impact on communication outcomes and further socialization of children with system speech disorders. It has been discovered that specific development of preschooler's personal communication traits causes difficulties in communication on a basic and operational levels, evoke lack of initiative during communication and structural deficiency of communication activity. Based on research outcomes, the author has elaborated personal profile of a child with system speech disorders. In order to harmonise communication activity structure of children with system speech disorders, the author introduces psychological system promoting its development, a significant part of which is devoted to development of communication potential of the given category of children. Communication potential is treated as individually specific system of a child's communication inclinations, which can be actualised through activity of communication subject. Corrective and educational intervention aiming at developing communication potential requires active involvement of an adult who facilitates the process and provides comfortable psychological environment for the child's communication traits to be manifested.

Key words: communication potential, communication toolkit, system speech disorders, senior preschool children.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2016

Прийнято до друку 15.10.2016